

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΙΤΗΣ *

7. *Ἡ τῆ Ἀλβανικῆ συνεκδιδομένη Μαξιμίνα μετάφρασις καὶ Κυρίλλου τοῦ Δουκάρεως ἡ γνώμη περὶ τῶν μεταφράσεων.*

Ἄλλὰ πρὸς τί, εἴποι τις ἄν, λέγονται ἐνταῦθα ταῦτα; μήπως ὁ Γρηγόριος ἐπρόκειτο νοελληνικὴν ἢ μεταφράσιν; οὐχὶ βεβαίως ἄλλ' οὗτος ἔναντι τῆς Ἀλβανικῆς μεταφράσεως, ἀντὶ τοῦ ἀρχετύπου κειμένου *ἐχρησιμοποίησε μετάφρασιν καὶ δὴ τὴν περιώνυμον Μαξίμου τοῦ Καλλιπολίτου* ¹. Ἄλλ' ὡς προείπομεν, τότε ἔπνεεν ἄνεμος ὑπὲρ τῶν μεταφράσεων, χάριν τοῦ πρακτικοῦ σκοποῦ τῆς παρὰ τῷ λαῷ διαδόσεως τῶν Γραφῶν, καὶ εἰς τοῦτο ἀπέβλεπε καὶ ὁ Γρηγόριος, προκειμένου τοῦ λόγου μάλιστα περὶ Ἀλβανῶν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν *Μαξιμίναν* κατ' ἀρχὰς ἐπέτρεψε νὰ κυκλοφορήσῃ Παρθένιος ὁ Β' καταπεισθεὶς (!) ὑπὸ τῶν διαμαρτυρουμένων, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Οἰκονόμου ². Προτάσσεται δὲ αὐτῆς ἐγκύκλιος τοῦ πολλοῦ *Κυρίλλου τοῦ Δουκάρεως προτρεπτικὴ πρὸς τὸν λαόν*, ἐν ἣ λέγονται καὶ ταῦτα: «ἄνθρωποι σκοτισμένοι καταπειθήσονται τοὺς ἀπλουστέρως νὰ πιστεύουν πῶς δὲν πρέπει νὰ διαβάζουν ἐκεῖνα ὅπου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔγραψε καὶ ἐπαρέδωκε, ἀμὲ εἶναι φανερόν πῶς εἶναι σφάλμα μέγα καὶ σατανικὴ πλάνη ἔστοντας καὶ νὰ διδασκόμεσθουν (sic) ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀληθινὸν διδάσκαλον τὸν κύριόν μας νὰ ἐρευνοῦμε ταῖς γραφαῖς, ἡγουν διαβάζωντας νὰ καταλαμβάνουν τί γράφουσι καὶ τί μᾶς παραγγέλλου-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου Τεύχους σ. 71

1. Ταύτης ὁ πλήρης τίτλος ἔχει ὧδε: Ἡ καινὴ Διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δίγλωττος, ἐν ἣ ἀντιπροσώπως τὸ τε θεῖον πρωτότυπον καὶ ἡ ἀπαρallάκτως ἕξ ἐκείνου εἰς ἀπλὴν διάλεκτον διὰ τοῦ μακαρίτου κυρίου Μαξίμου τοῦ Καλλιπολίτου γενομένη μετάφρασις ἅμα ἐτυπώθησαν ἔτει 1638 ἐν Γενεύῃ παρὰ Chouet· εἰς δύο τόμους, 4ον μικρόν (ἐκτύπωσις λαμπρά).

2. Ἐπίκρισις σ. 300. Κυρίως παρέλαβε τὸ κείμενον ὁ Γρηγόριος τῆς τὸ 1819 «διορθωθείσης ἐκδόσεως, ἣς ἐγένετο ἐν Λονδίῳ παρὰ *Τιλλίου καὶ Οὔγγου τῆς Χελσεας*, ὡς διεσκευάσθη τὸ 1710 ὑπὸ *Ἀναστασίου Μιχαήλου τοῦ Μακεδόνης* (Ναουσαίου) καὶ ἐπανελήφθη καὶ τὸ 1810· αἱ διαφοραὶ εἰς ἱκανὴν ἀσήμαντοι καὶ δυσδιάκριτοι.

σιν . . . . Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἓνα ἐμπόδιον τὸ ἄλλο εἶναι ὁποῦ λέγουσι, τὸ εὐαγγέλιον νὰ μὴν διαβάζεται, [εἰ μὴ] μόνον εἰς μίαν γλῶσσαν, ὡσάν νὰ μὴν εἶναι ὄλαις αἱ γλώσσες τοῦ κόσμου [τοῦ Θεοῦ] καὶ νὰ μὴν δοξάζηται ὁ Θεὸς μόνον εἰς μίαν γλῶτταν, πρῶγμα παράδοξον καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν στροφάν, ὁποῦ φανερὰ ὁ μακάριος Παῦλος μᾶς φανερώνει πῶς πρέπει τὰ λόγια νὰ εἶναι καθάρια διὰ νὰ γροικουῦμεν ἐκεῖνο ὁποῦ εἶναι γραμμένον . . . ὅμως ἡμεῖς ἄς ἀφήσωμεν καθένα νὰ λέγη, ὡς τοῦ φαίνεται, καὶ διαλέγομεν τὸ καλλιότερον καὶ πλέον ἀληθινόν καὶ σύμφωνον τῇ γραφῇ, ὁποῦ εἶναι κάθε χριστιανὸς νὰ ἔχη χρεὸς καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα νὰ διαβάζῃ αὐτός του . . . καὶ νὰ εἶναι δίκαιον καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία καθὼς τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον νὰ μεταγλωττιζόνται καὶ νὰ ἐρμηνεύονται εἰς ἀπλὴν διάλεκτον καὶ γλῶσσαν κοινήν, ὁποῦ ἡμπορεῖ νὰ τὰ γροικᾶ καθεὶς διαβάζωντάς τα νὰ καρποφορῆται . . . διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸ χάρισμά των εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ εἰς ἄλλους, ὁποῦ ἦσαν ἴστερα ἀπ' αὐτοῦ; νὰ ἡμπορεῖ νὰ καταλαμβάνει ὁ καθένας ὁποῦ διαβάσει ἐκεῖνα τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐδικήν του γλῶσσαν, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη . . . (εἶναι ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐκτεπώσεως, ἣν συνήγησεν «ὁ Κορνήλιος Ἄγας ὁ τοῦ τὴν σήμερον ἔδω εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν . . . ἀποκρισάριος τῶν ὑψηλοτάτων καὶ ἐνδοξοτάτων ἀφθέντων (sic) τῆς Βελγικῆς . . . »). Καίτοι ἐξηνήχθησαν ὑπόνοιαι περὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐγκυκλίου ταύτης ἕνεκα τῆς περιεχομένης ἐν αὐτῇ ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων προτεσταντιζούσης ἰδέας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω περὶ τῶν μεταφράσεων γνωμῶν, ἡμεῖς θεωροῦμεν ταύτας ὡς ἐκπροσωπούσας τὸ διὰ τῶν αἰώνων γνήσιον καὶ ἀκραιφνὲς τῆς Ἄνατ. Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας φρόνημα ¹.

1. Βλ. τὴν σπουδαίαν πραγματείαν τοῦ μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσοστόμου: «Ἡ συμμετοχὴ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῇ μεταφράσει τῆς ἀγ. Γραφῆς» (Ἐν Ἐπιφυλλίδι τῆς Τεργ. Ν Ἡμέρας 18) 31 Δεκ. 1904), ὅστις ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, «ὅτι ἂν ἔτι ὁ Λούκαρις συμμετέσχε τῆς μεταφράσεως τῆς ἀγ. Γραφῆς ἀγαθὴν εἶχε τὴν πρόθεσιν μὴ συμπίπτουσαν πρὸς τὴν ὑστερόβουλον πρόθεσιν τῶν Προτεσταντῶν . . . » Καὶ ἂν εἶναι τοῦ Λουκάρεως ἡ ἐγκύκλιος μετεφράσθη κακῶς, ἴσως δὲ καὶ παρεμφορῆθη σχολίμως.

8 Αἱ μεταφράσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἐπίκαιρος γνώμη τοῦ Ὁριγένους καὶ Εὐσεβίου.

Ἀπὸ τῆς ἀξιοσημειώτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡμέρας ἐκείνης τῆς Πεντηκοστῆς, καθ' ἣν οἱ Ἀπόστολοι φωτισθέντες καὶ Πνεύματος ἁγίου ἐμπλησθέντες ποικίλαις γλώσσαις, ἐλάλουν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κηρύττοντες, ἢ τοῦ Χριστοῦ συσταθεῖσα Ἐκκλησία κανονικῶς ἐπέτρεπεν, ἵνα ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λατρεύῃ τῷ Κυρίῳ καὶ μεταδιδῶ τοῖς πιστοῖς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ. Ἀμέσως ἠδύοκῃσεν αὐτὸς οὗτος ὁ θεμελιωτὴς τῆς Πίστεως τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον νὰ μετενεχθῇ ἐκ τῆς Ἑβραϊδος εἰς τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, δι' ἣς ἔμελλον νὰ κηρυχθῶσι τὰ θαυμάσια τῆς χάριτος καὶ νὰ διασπαρισθῶσι τὰ εὐαγγελικὰ δόγματα καὶ αἱ ὑψηλαὶ ἀλήθειαι ἀνὰ τὸν κόσμον σύμπαντα ¹. Τὴν πρὸς τὴν μετάφρασιν εἰς διαφόρους γλώσσας προσβευομένην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Δυτικὴν θεωρίαν ἀπέδειξε περιτρώως ὁ Βάμβας ἐν τῇ *Ἀπαντήσει περὶ Νεοελληνικῆς Ἐκκλησίας*, ἔνθα μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας ἐστιαχυολογήθησαν ἐκ τε τῶν Γραφῶν καὶ τῆς παραδόσεως πάντα τὰ σχετικὰ ². Ἡμεῖς δὲ ἐντυχόντες ἐν τοῖς τοῦ Ὁριγένους κατὰ Κέλσου ἑδαρίῳ, ὅπερ διὰ τὴν πολὺν ἀρχαιότητα καὶ διὰ τὸ ἐπίσημον τοῦ συγγραφέως κῦρος τὰ μέγιστα συμβάλλει εἰς τὸ ζήτημα, παραιθέμεθα ἐνταῦθα ὡς κατακλεῖδα τῶν ὄσων περὶ τούτου ἐγράφησαν. Οὗτος ἀπαντῶν κατὰ τοῦ Κέλσου, ὅστις ἔξεδέχετο τὴν χριστιανικὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ ὡς εἶδος μαγικῆς θεραπείας λέγει: «Οἱ λοιποὶ τῶν Χριστιανῶν οὐδὲ τοῖς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κειμένοις ὀνόμασι καὶ τεταγμένοις ἐπὶ Θεοῦ χρῶνται ἐν ταῖς εὐχαῖς (ὡς ἐν ταῖς μαγείαις, ἔνθα πᾶσα καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀπάδει μεταβολή), ἀλλ' οἱ μὲν Ἕλληνες Ἑλληνικοῖς, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι Ῥωμαῖκοῖς καὶ οὕτως ἕκαστος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διάλεκτον εὐχεται τῷ Θεῷ καὶ ὑμνεῖ αὐτὸν ὡς δύναται. Καὶ ὁ πά-

1. Ἐναντίον τῆς παραδόσεως ταύτης ἔγραψεν ὁ J. Leonard Hugo ἐν τῇ ἐξόχῳ περὶ τοῦ Εὐαγγελίου πραγματείᾳ αὐτοῦ, ἣν μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὁ Φιλόθεος Βενέτιος ἐν Ἐπιτάλῳ Ἑτ. Β' (σ. 131—186).

2. Καὶ ὁ Ἀλβανὸς διδάσκαλος ὁ μακ. II. Λουαράσης ἔγραψεν «Ἐπιτίμιον τῶν Ἀλβανικῶν γραμμάτων» (Ἑλληνιστί καὶ Ἀλβανιστί. Μοναστηρίου 191 σ. 96—80) ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπὸ τοῦ τότε μητρο. Καστορίας Φιλαρέτου Βαφείδου ἀπαγορεύσεως τῆς ἀγ. Γραφῆς εἰς τὴν Ἀλβανικὴν. Ἀλλὰ περὶ τίνος μεταφράσεως ἐπρόκειτο; πολυειδεῖς προπαγάνδαι ἐλυμαίνοντο τότε τὴν δυστυχῆ Ἀλβανίαν!

σης διαλέκτου Κύριος τῶν ἀνὰ πάσης διαλέκτου ἀκούει εὐχομένων, ὡς μιᾶς, ἢ ὡς οὕτως ὀνομάσω φωνῆς, τῆς κατὰ τὰ σημαίνοντα ἀκούων, δηλουμένης διὰ τῶν ποικίλων διαλέκτων. Οὐ γάρ ἐστιν ὁ ἐπὶ πᾶσι Θεὸς εἷς τις τῶν κεκληρωμένων διάλεκτόν τινα βάρβαρον ἢ Ἑλληνα (ἴσ. Ἑλληνίδα) καὶ μηκέτι τὰς λοιπὰς ἐπισταμένων, ἢ μηκέτι τῶν ἐν ἄλλαις διαλέκτοις λεγόντων φροντιζόντων»¹. Τούτοις πρόσθετες καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μαρτυρίαν, «ὅτι (μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιφάνειαν) παντοῖα γλώττη καὶ πάση φωνῇ χαρακτηῆρσι τε τοῖς καθ' ἕναστον ἔθνος παραδέδοτο εἰς ἑξάκοντον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. (καὶ πρὸ Χριστοῦ) Θεὸς διώκησε παρεχθεῖν εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὰς (τῶν προφητῶν) προροήσεις διὰ τῆς ἑρμηνείας»². Τῷ κανόνι τούτῳ ἐστοίχισεν ἀείποτε, ὡς ὀψόμεθα, ἡ Ἀνατ. Ἐκκλησία.

9. Ὁ πόλεμος τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας κατὰ τῶν μεταφράσεων.
Τὸ ἔργον τῶν Ἰσαποστόλων τῶν Σλαύων.

Ἡ Δυτικὴ ἀνακηρύξασα, οὔτε κἂν τὸ πρωτότυπον κείμενον, ἀλλὰ μετάφρασιν τὴν Βουλγάταν ὡς ἱερὰν, ἐπιμένει μετὰ πάσης αὐστηρότητος, φανατικῶς νὰ ἐπιβάλλῃ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὴν λαοῖς τὸ Λατινικὸν κείμενον, καὶ ἀντιδρῶσα πρὸς τὰς ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς κἂν τούτῳ παρεχομένης ἐλευθερίας, πάση μηχανῇ ἐχρῆτο, ἵνα παρεμβάλλῃ πάντοτε προσκόμματα. Εὐλόγως διαπορεῖ τις ἐπὶ τῇ παρατηρουμένῃ σπάνει ἀρχαίων Σλαβωνικῶν χειρογράφων τῆς ἀγίας Γραφῆς. Τὸ ἀρχαιότατον πάντων εἶναι τὸ λεγόμενον Ὀστρομίρειον τῆς Κ. Α. γραφὲν ἐν Νοβογοροδίῳ τῆς Ῥωσίας ὑπὸ τοῦ Διακόνου Γρηγορίου τῷ 1057 ἢ κατὰ τὸν *Gregory* τῷ 1056³, καὶ σωζόμενον νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ (τέως Αὐτοκρατορικῇ) τῆς Πετροπόλεως⁴. Καὶ ὅμως ἡ ὑπὸ τοῦ *Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου* τῶν δύο ἀδελφῶν Θεσσαλονικέων μετά-

1. Κατὰ Κέλσου Ζ' τόμ. ΙΑ' 1573 Α ἑ. *Migne Patrol. gr.*

2. *Εὐσέβιος*, Εὐαγγ. Προπ. Η', (προοίμιον).

3. *Prolegomena*, (Novum Testament. graece . . . 1894 Λευρία σ. 1113). Πρὸς ἰδιωτικὴν χρῆσιν λίαν ἐνωρὶς ἀνεφάνησαν καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ μεταφράσεις παρὰ τὰς Παπικὰς ἀπαγορεύσεις π. χ. Γαλλικὴ 1160, Γερμανικὴ 1177, Βοεμικὴ 1417, Ἰταλικὴ 1471, Ὀλλανδικὴ 1544, Ἰσπανικὴ 1553, Ἀγλοσαξωνικὴ 1571 κτλ. (αὐτ. 1113—1127).

4. Πανομοίωτα τούτου ἐξεδόθησαν ὑπὸ *Πέτρο. Κοιππὴν* ἐν τῇ Συλλογῇ Σλαβ. μνημείων τῶν ἐν Ῥωσίᾳ εὐρισκομένων (Π)πολις, 1827).

φρασις εἶχε συντελεσθῆ τοῦλάχιστον τῷ 860, οἷτινες κατὰ τὰς μαρτυρίας, ἃς προσάγει ὁ *Οικονόμος*, πάντα τὰ ἀναγινωσκόμενα τῆς τε Π. καὶ Κ. Διαθήκης μετέβαλον εἰς τὴν ἀρχαίαν Σλαβωνικήν, αὐτοὶ κατὰ πρῶτον ἐπινοήσαντες καὶ τὸ ἀλφάβητον ¹. Τὸ δὲ ἔργον τούτων παρὰ τοῖς Βουλγάροις συνεχίσας, κατὰ πάντα φέρεται ὁ *Ἰλλυριδὸς Ισαπόστολος Κλήμης* καὶ συμπάσης τῆς Ἰλλυρίας καὶ Βουλγαρίας ἐπίσκοπος, ὁ πολιοῦχος τῆς Ἀρχίδος ὡς ἀναφέρει ὁ *Θεοφύλακτος* ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ: «καὶ ὀφθαλμοῖς δὲ πάντα τὰ διδασκάλου (δηλ. Μεθοδίου) παρηλειφώς² συνιδὼν δὲ τὸ τοῦ λαοῦ παχὺ καὶ περὶ τὸ νοῆσαι γραφὰς ἀτεχνῶς δερμάτινον, καὶ ἱερεῖς δὲ πολλοὺς Βουλγάρους δυσξενέτως ἔχοντας τῶν Γραικῶν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἐνετροίβησαν γραμμασι . . . λόγους τε συντεθεικῶς εἰς πάσας τὰς ἑορτὰς ἀπλοῦς καὶ σαφεῖς . . . διὰ τοῦτο (γρ. τούτων) τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς ἐθρέψατο . . . ἐξημεροῦν τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν ἄγριον καὶ ἀτίθασσον καὶ πρὸς θεογνωσίαν ἀπόκροτον . . . ὅπου γε πάση τῇ τῶν Βουλγάρων χώρα δένδρεσιν ἄγριοις κομώση καὶ καρπῶν ἡμέρων ἀποροῦση καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἐδωρήσατο ἀπὸ τῆς τῶν Γραικῶν χώρας, πᾶν εἶδος ἡμέρων δένδρων μεταγαγὼν καὶ τοῖς ἐγκεντριμοῖς καθημερώσας τὰ ἄγρια..².

1. Περὶ τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν Δ' 833 καὶ 847 ἔ. ἡ σπουδαιότερα μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ *Ἰωάννου τοῦ II* ἐπιστολὴ πρὸς τὸν τῆς Μοροβίας ἡγεμόνα *Στρατοπλοῦκον* γραφεῖσα τῷ 880, ἐνθα ἀναφέρει *lectiones divinas* (= θεῖα ἀναγνώσματα) N. et V. Testamenti bene translatas et interpretatas legere σ. 850 καὶ ἡ τοῦ *Ῥωστοβίας Δημητρίου* «πάντα τὰ κανονικὰ βιβλία» σ. 854. Κατὰ τὸν *Θεοδ. Δουῆξον* τὸ Κυριλλικὸν ἀλφάβητον ἐφευρέθη τῷ 855, (8 ἢ 9 ἔτη πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Βουλγάρων), καὶ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Ῥώσσος ἱστορικός *Νέστορ*: «Διέταξεν (ὁ Μεθόδιος ὁ Μωράβας ἀρχιεπίσκοπος) δύο ταχυγράφους ἱερεῖς καὶ μετέφρασε πάντα τὰ βιβλία . . . ἐν χρόνῳ ἑξαμήνῳ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τῆς 26 ἡμέρας τοῦ Ὀκτ. μηνός. Ταῦτα ἀναφέρων ὁ Ῥωμοῦνος συγγραφεὺς *Ῥιμνίκου Γεννάδιος* συμπεραίνει, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Μεθοδίου μετάφρασις τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης, ὡς καὶ ἄλλων ἐκκλ. βιβλίων συνετελέσθη περὶ τὸ 860. (Ὁ Χριστιανισμὸς ἐν ταῖς Δακικαῖς χώραις (Ῥωμουνισί), Βουκουρέστιον 1875).

2. *Ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις . . . Κλήμεντος ἀρχιεπ. Ἀρχιδῶν . . .* συλλεχθεῖσα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τε *Δημητρίου Χωματιανοῦ* καὶ τοῦ *Καβάσιλα*, ἀρχιεπισκόπων τοῦ αὐτοῦ θρόνου χρηματισάντων, *δαπάνη μὲν τῆς σεβασμίας μονῆς . . . Ναοῦμ τοῦ Θαναματουργοῦ . . .* διορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχῳ κ. *Γρηγορίου . . . Ἐν Μοσχοπόλει* 1742. σ. 32—34. Συγγραφεὶα τοῦ θαυμασίου τούτου βίου πάντες ὀνομάζουσι τὸν *Θεοφύλακτον*, μαθητὴν τοῦ Κλήμεντος (καὶ οὐχὶ τὸν ἱερὸν ἐρμηνευτὴν, τὸν

Πῶς λοιπὸν ἐξηγείται τὸσαύτης ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας συντελεσθείσης τόσῳ πρωίμως καὶ ταχέως κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ὑπὸ τῆς τριᾶδος ἐκείνης τῶν ἰσαποστόλων καὶ θεμελιωτῶν τῆς Σλαβικῆς γραμματείας νὰ μὴ σώζονται τὰ πρωτότυπα οὔτε κἂν ἀντίγραφα; Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας ἀπαγόρευσιν καὶ καταστροφὴν πάσης μεταφράσεως καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου σταχυολογοῦμεν ἐνταῦθα μαρτυρίας τινάς: Ὁ πάπας Ἰωάννης δ' Δ' (640—642) ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Χορβατίας λέγων: *Jubemus, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter majorem honorificentiam evangelium latine legatur, et post modum slavonica lingua translatum in arcibus populi, latina verba non intelligentis, adnuntietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur*¹. Ἦτοι ἀπαραιτήτως ν' ἀναγινώσκηται μὲν Λατινιστὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ διὰ τοὺς μὴ ἐννοοῦντας νὰ ἐξηγητῆται Σλαβιστὶ. Γρηγόριος δ' Ζ' τῷ 1074 ἠνάγκασε τοὺς ἐν τῷ Σωξαβινῷ μοναστηρίῳ τῆς Βοεμίας μοναχοὺς, ἵνα καταλιπόντες τὴν Σλαβικὴν χρῶνται ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις τῇ Λατινικῇ, τότε οἱ ὑπεισελθόντες Λατινίζοντες μοναχοὶ κατέστρεψαν πάντα τὰ Σλαβ. χειρόγραφα. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου Ἰωάννης δ' ΙΓ' τῷ 968 ἀπηγόρευσεν ἐπισήμως τοῖς προσηλύτοις Μοραβοῖς τὴν χρῆσιν τῆς Σλαβικῆς². Ἐντεῦθεν ἐκ τῆς Βοεμίας καὶ Μοραβίας τῶν πρώτων

Εὐβοεία. Βλ. Σοφοκλ. Οἰκονόμου, Περὶ τῆς ἁγίας Ὀλγας σ. 25 σημ.). Ἀθανάσιος δ' Πάριος ἐκδοὺς ἐν τῇ «Ὀυρανοῦ Κρίσει» μετάφρασιν τοῦ βίου τούτου ἐπέγραψεν «... ὁ Θεοφεγγῆς βίος τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος τοῦ βουλγαροκήρυκος καὶ ὁμολογητοῦ, ἐκδίδεται ἐτέρα κρίσις οὐρανοῦ καὶ οὔτος ὢν κατὰ τῶν καινοτόμων Παπιστῶν, συντεθεῖς μὲν Ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας μετενεχθεὶς δὲ παρ' ἡμῶν... (Λειψία 1805). Κατὰ τὸν Συναξαριστὴν: «Ὁὗτος ὁ ἅγιος ἐσοφίσθη ἀφ' ἐαυτοῦ καὶ εὔρεν ἄλλους χαρακτῆρας γραμμάτων, σαφεστέρους καὶ καθαρωτέρους καὶ δι' αὐτῶν ἔγραψεν ὅλην τὴν ἁγίαν Γραφήν καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους τῶν ἑορτῶν καὶ τοὺς βίους τῶν μαρτύρων καὶ δσίων καὶ τοὺς ψματικοὺς κανόνας» (Δουκάκη, Νοεμβ. 487), οὕτως ἐξηγοῦνται τὰ ἀνωτέρω δυσξύμβλητά πως.

1. Monum. Diplom. ἀρ. XII, Feier (;

2. Ἡ τῷ 925 συνελθοῦσα ἐν Δαλματία Σύνοδος ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τῆς Σλαβ. γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, καὶ ἡ τῷ 1059 ὤρισε: *Μηδεὶς τοῦ λοιποῦ τολμάτω ἐπιτελεῖν τὰ μυστήρια ἐν τῇ Σλαβ. γλώσσῃ, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ λατινικῇ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ*... (βλ. Ἱστορ. Διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Φιλαρέτου... μεταφρ. Νεοφ. Παρίδα, Τόμ. Γ' (Ἱεροσ. 1887 σ. 469).

*χωρῶν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας τοῦ Μεθοδίου καὶ Κλήμεντος ἐξηφανίσθησαν τὰ χειρόγραφα*¹. Ἡ δὲ Λατινόφωνος Σύνοδος τοῦ Σπαλέτου ἐν Δαλματία, τῷ 1060 κατέκρινε τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου εἰσαχθεῖσαν Σλαβ. λειτουργίαν, χαρακτηρίσασα τοῦτον «ὡς αἰρετικὸν Γραικὸν» καὶ διέταξε τὴν χρῆσιν τῆς Λατινικῆς. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἦν δυσεξήγητος· καὶ ὅταν οἱ Δυτικοὶ ἀντελήφθησαν, ὅτι πρὸς κέντρα λακτίξουσιν, ἐπενόησαν, ὅπως πάντοτε, τὸ *modus vivendi*, ἦτοι ἐφεῦρον ἴδια σλαβωνικὰ γράμματα, τὰ *Γλαγόλεια* λεγόμενα, καὶ κηρύξαντες, ὅτι ἡ μετάφρασις τῆς ἁγ. Γραφῆς διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *Ἰερωνύμου*, ἐπέτρεπον ἐν ἀνάγκῃ μόνον τὴν ταύτης χρῆσιν ὑπὸ τῶν Σλάβων².

Ἐνδεικτικὸν ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὅτι διὰ τῶν μεταφράσεων οὐδὲν τοῦ καθεστῶτος αὐτῆς μεταβάλλεται, εἶναι τὰ παρὰ Χωματιανῶ: «καὶ πᾶσα ἡ θεία γραφή καὶ τῶν ἁγίων αἱ πολιτεῖαι καὶ οἱ βίοι ἐκ τῶν ἡμετέρων δέλτων εἰς τὴν αὐτῶν (τῶν Βουλγάρων) μεταγλωττισθεῖσαι διάλεκτον, τὴν αὐτῶν πολιτείαν ἰθύνουσι καὶ συνέχουσιν»³. *Μελέτιος ὁ Πηγᾶς* γράφει τῷ ἐν Λεοντοπόλει τῆς Πολωνίας ἐπισκόπῳ *Γεδεῶν*: «Ἐχετε οὖν γράμ-

1. Βλ. Menken Collet, *Scriptores rerum Germaniae* τόμ. I. σ. 1994 καὶ *Abhandlungen der Kön. Böhmischen Gesellschaft der Wiss.* 1785 σ. 136.

2. Τὰ *Γλαγ.* στοιχεῖα ἐπενόησε *Δαλμάτης μοναχὸς ἢ πρεσβύτερος* μεταξὺ τοῦ 1060 καὶ 1222 μεταβαλὼν τὰς μορφὰς τοῦ Κυριλλείου ἀλφαβήτου καὶ διατηρήσας μόνον τὰς ἀρχαίας ὀνομασίας. Βλ. A. Leskien, *Handbuch der Altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache.* (Weinsar 1871). Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχει τὸ Κυριλλικὸν καὶ τὸ Γλαγόλιον Ἀλφάβητον, ἐνθα βλέπει τις πῶς τὸ β' εἶναι μεταποίησις τοῦ α'. (βλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ Leskien). Ἐν σ. 174—176 Δύο περικοπαὶ (Ματθ. 12, 2—14 καὶ Λουκ. 10, 25—37) ἐκ τοῦ Βατικ. κώδικος Assemann γεγραμμένου διὰ Γλαγολλίων στοιχείων. (πλείονα περὶ τούτων βλ. *Οἰκονόμον*, ἐνθ' ἀνωτ. Δ' σ. 860—862). Ἐὰν ὁμως πιστεύσωμεν τὸν Συναξαριστὴν, ὁ πάπας Ἀδριανός, πρὸς ὃν ὁ *Κύριλλος, Μεθόδιος καὶ Κλήμης* μετέβησαν παραλαβόντες καὶ τὸν ὄσιον *Ναοῦμ* καὶ ὑπέβαλον τὴν μετάφρασιν, δὲν διετέθη κακῶς: «Ἐδειξε δὲ ἐκεῖ ὁ Θεός, λέγει, διὰ τῶν ἀνωτέρω δούλων του πολλὰ θαύματα ἐκ τῶν ὁποίων, καὶ ἐξ ἄλλων ἀποκαλύψεων, ἐγνώρισεν ὁ πάπας, ὅτι τὸ ἔργον ὅπερ ἐποίησαν τῆς μεταγλωττίσεως ἦτο ἐκ Θεοῦ· μάλιστα παραβάλλον τὸ Ἑλλ. κείμενον πρὸς τὸ Βουλγαρικόν, εἶδεν αὐτὰ σύμφωνα κατὰ πάντα . . .» (*Δουκάκη Δέκ.* σ. 520 ἐν βίῳ τοῦ ὁσίου *Ναοῦμ τοῦ Θαυματουργοῦ*).

3. Τῶν ἐπισήμων δὲ τις Δυτικῶν τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἐξέλαβεν ὡς *mention la plus ancienne des livres ecclésiastiques en Slave (!) παρὰ τῷ ἀρχμ. Καλλινίκῳ Δελιγκάνη* (νῦν ἁγίῳ Κυζίκου) Πατρ. Ἐγγράφων τόμ. Γ' σ. 971—2.

ματα; μεταγλωττίσατε εἰς τὴν Ῥωσαϊκὴν διάλεκτον, ὁμοῦ τε σὺν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἐκτυπώσατε πάντα ὁμοῦ τὰ γράμματα» (Documente... la Istoria Românilor κλ. XIII σ. 435 βλ. κατωτ.). Οὕτω κ' ἐκτύπηται ἡ Ὁρθόδοξος Ἄνατ. Ἐκκλησία ἠκολούθησε πιστῶς τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν μαθητεύασα τὰ ἔθνη τῆ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ.

10. *Τὸ μεταφραστικὸν ζήτημα ἐν Ρουμανίᾳ. Ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ Οὐνία. Ἡ ἄμυνα τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας. Αἱ πρῶται μεταφράσεις. Ὁ Πατριάρχης Νήφων. Ρουμάνοι μεταφρασταί. Ἡ δειλία πρὸς μεταφράσεις. Κων. ὁ Μαυροκορδάτος. Συμπέρασμα.*

Τὸ κυριαρχοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πνεῦμα ὡς πρὸς τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας γίνεται κατάδηλον, ἐὰν ρίψωμεν βλέμμα ἐπὶ τῶν παραδουναβείων χωρῶν. Ἐνταῦθα ἔνεκα γειτνιάσεως καὶ τῆς ἰσχυρᾶς πολιτικῆς ἐπιρροῆς τῆς κραταιᾶς αὐτοκρατορίας τῆς Ρωσσίας, ἐπεβλήθη καὶ τοῖς Ρουμάνοις ὡς γλῶσσα ἐκκλησιαστικὴ ἐν τε τῇ γραμματείᾳ καὶ λειτουργίᾳ ἡ *Σλαβωνικὴ*, εἰ καὶ τελείως ἀκατανόητος εἰς αὐτοὺς¹ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὠργίασεν ἡ ἁγία προπαγάνδα κυριολεκτικῶς εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἔνθα καὶ κατὰ πρῶτον ἐφηρομόσθη ἡ *Οὐνία*². Πρωίμως λίαν οἱ Δυτικοὶ ἐκ τοῦ παραμεθορίου κράτους τῆς «Ἀποστολικῆς μεγαλειότητος» ὀρμώμενοι, εἶχον εἰς ἐπικίνδυνον σημεῖον διεισδύσει εἰς τὰ πράγματα τῶν Ρουμάνων καὶ *ἐπέβαλον καὶ τὰ Λατινικὰ στοι-*

1. Κατὰ τὸν Jorga ἐπὶ *Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου* ἀνυψώθησαν εἰς Μητροπολίτας ὁ τῆς Σιλιστρίας ἐπίσκοπος καὶ ὁ τοῦ Βιδινίου, εἰς ὅν, ὡς φαίνεται, ὑπήγοντο καὶ τὰ Ρουμανικὰ φύλα, καὶ ἐντεῦθεν, λέγει, ἐξηγεῖται ἡ χρῆσις τῆς ἀρχ. Σλαβωνικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπίσημου οὔσης καὶ ὡς γλώσσης τοῦ Κράτους, διατηρηθείσης μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. (Geschichte de Rum. Volkes I (Gotha 1905) σ. 251-2).

2. Ἐπιθὶ τὸ λαμπρὸν ἔργον: «Ἀποκρίσις Ὁρθοδόξου τινος πρὸς τινὰ ἀδελφὸν Ὁρθόδοξον περὶ τῆς τῶν Κατολικῶν δυναστείας, τίνες οἱ σχίσται καὶ οἱ σχισματικοὶ καὶ οἱ ἑσχισμένοι καὶ τῆς βαρβαρικῆς λεγομένης οὐνίας καὶ τῶν οὐνιτῶν καὶ περὶ τοῦ πῶς δεῖ τοὺς ὀρθοδόξους ἀπαντᾶν τοῖς Κατολικοῖς» γ' ἔκδοσις Ἀθήναι, 1853» ἐν τέλει: «Ἐπιστολὴ (διὰ τὸ αὐτὸ) *Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου* πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους Σέρβους». Συγγραφεὺς τοῦ λίαν ἐπικαίρου καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην βιβλίου εἶναι ὁ *Νικηφόρος Θεοτόκης*, ὥστε ἔχομεν τὴν ἱερὰν ξυνορίδα, τὰ μεγαλότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, βάλλοντες κατὰ τῆς προβατοσχήμου Οὐνίας. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Χάλλῃ τὸ 1775 δ' ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Ἀθήναις τῷ 1892 ἀλλ' ἠκρωτηριασμένη καὶ ἄεσινή.

καὶ ἐξοβελίσαντες τὰ Σλαβωνικά. Περὶ δὲ τὰ τέλη του ΙΔ' αἰώνος **Οὐρβανὸς ὁ Σ'** προουχώρησεν ἐπὶ πλεόν καὶ ἔχειροτόνησε διὰ τοῦ ἐξάρχου **Παύλου Τάγαρη** τοῦ ἀνακηρυχθέντος Πατριάρχου ΚΠόλεως καὶ «δευτέρου Πάπα» καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μολδαβίας¹. Μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντία Σύνοδον τῷ 1439, (ἐνθα ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ρουμ. Ἐκκλησίας **Δαμιανὸς** ὑπογράφας τὴν ἔνωσιν ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ) ὁ **Θεόκτιστος** (διάδοχος ἐκείνου) ἔπεισε τὸν ἡγεμόνα **Ἀλέξανδρον** καὶ ἀπέβαλον τὰ Λατινικὰ στοιχεῖα ἀποκαταστήσαντες τὰ Σλαβωνικά². Διὰ τῶν συνεχῶν καὶ δραστηρίων ἐνεργειῶν τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ τριῶν μεγάλων Πατριαρχῶν, τοῦ **Κυρίλλου Λουκάρεως, τοῦ Μελετίου Πηγᾶ καὶ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων**, ἀνετράπησαν πάντα τὰ σχέδια τῶν προπαγανδιστῶν τῆς Ρώμης καὶ ἐσώθη ἡ Ὁρθοδοξία ἐν Ρουμανίᾳ³. Ἀλλὰ καίτοι ἔνωσις οἱ Ρουμάνοι ἐκτήσαντο τὴν ἀνεξαρτησίαν, βραδέως ὁμως ἐβουλεύσαντο περὶ τῆς δημιουργίας ἐθνικῆς γλώσσης—καὶ εἶναι μοναδικὸν τοῦτο τὸ φαινόμενον ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ἐνθα ὁ φυλετισμὸς ἐκδηλοῦται ζωηρὸς πέραν παντὸς ὁρίου μάλιστα, καὶ μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας συνανέθορε πάντοτε καὶ ἡ πρὸς ἐγγραμματίσιν τῆς ἐθνικῆς

1. **Χρυσ. Παπαδοπούλου** (νῦν ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι Σερβίας καὶ Ρουμανίας κτλ. (Ἱεροσ. 1923) σ. 66. Περὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τῶν Δυτικῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἔπιθε δύο εἰδικὰ ἔργα: Te u t s c h l ä n d e r, Geschichte der evangelischen Gemeinden in Rumänien (Bukarest, 1891) καὶ H. Meyer, Die Diaspora der deutschenevangelischen Kirche in Rumänien, Serbien und Bulgarien (Potsdam 1901).

2. **Ρόζια Γεργ. Κων.**, «Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ρωμαίων ἢ τῶν ὀνομαζομένων Βλάχων, ὅσοι κατοικοῦσιν ἀντίπεραν τοῦ Δουνάβεως. ἐπὶ παλαιῶν μαρτυριῶν τεθεμελιωμένοι» (Pesth, 1808) σ. 141 τοῦ σπανιωτάτου τούτου βιβλίου ἀντίτυπα δύο ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθῶν, (ἐν Βατοπεδίῳ καὶ Λαύρῳ).

3. Βλ. **Χρυσ. Παπαδοπούλου** ἐνθ' ἄνωτ. σ. 76 ἔ. καὶ οἱ τρεῖς κολοσσισαῖοι Τόμοι (Ἀγάπης, Χαράς καὶ Καταλλαγῆς) τοῦ Πατρ. Δοσιθέου, οὓς ἐξέδωκεν ἐν Ρουμανίᾳ (ἐν Ἰασίῳ) *περιέχουσιν Ἀντιπαπικά*. Εἰς δὲ τὸν XIII τόμον τοῦ Hurmuzaki (Documente privitoare la Istoria Românilor Bucarest, 1909) ἐδημοσίευσεν ὁ Κεραμεύς: «Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ρωμανίας κτλ.» ἐν οἷς καὶ τὴν σπουδαίαν ἀλληλογραφίαν τοῦ **Κυρίλλου Λουκάρεως καὶ Μελετίου Πηγᾶ** διὰ τὸ ζήτημα τῆς καταπολεμήσεως τῆς Προπαγάνδας. Σχετικῶς πρὸς τὴν δρᾶσιν ἐνταῦθα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ ἄλλα συναφῆ ζητήματα βλ. καὶ τὴν ἐμὴν ἀρθρογραφίαν ἐν τοῖς «Μακεδονικοῖς Νέοις» τῆς Θεσσαλονίκης (Ἰουν. 9,10,12,14 τοῦ 1929): «Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Οἶκ. Πατριαρχεῖον, φορεῖς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν Βαλκανίων».

γλώσσης ἄμιλλα. Τῷ 1561 πρῶτος ὁ **Διάκονος Κορέσιος Χίος** δια-
 τριβῶν ἐν Μπρασόβφ ἐκινήθη εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὲρ τοῦ Ρουμ.
 κλήρου, μεταφράσας τὸ τετραευάγγελον εἰς Ρουμ. γλώσσαν. «Ἐθρή-
 νησα, λέγει, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Χριστ. βιβλίων, τετραευαγγέλων, καὶ
 ἔγραψα ταῦτα, τὰ πρὸς διδαχὴν βιβλία, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς τοὺς
 Ρουμάνους παπάδες πρὸς νόησιν καὶ διδάξωσιν οὗτοι τοὺς Ρουμά-
 νους τοὺς Χριστιανούς»· διότι οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον μετέφρασεν,
 ἀλλὰ πρὸς διδασκαλίαν συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε τῷ 1580 εἶδος Κυρια-
 κοδομοῦ ¹. Διὰ τῶν Ἑλλ. γραμμάτων. ἅτινα μετὰ τὴν ἄλωσιν εὐρόντα
 καταφύγιον ἐνταῦθα ἤνθησαν εἰς τὸ Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον, ὥστε
 νὰ ὀνομασθῶσιν αἱ πόλεις αὗται νέαι Ἀθῆναι, ἀφυπνίσθη τὸ ἐθνικὸν
 αἴσθημα τῶν Ρουμάνων. Τότε ὁ ἐκ Λακωνίας ἐν Μολδαβία **Νικόλαος**
πρωτασπαθάριος, περὶ τὸ 1676 ἀνὴρ σοφὸς καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ
 τὰ μαθηματικὰ ἐπίσημος «εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰλλυρικῆς δια-
 λέκτου ² μετήνεγκε τὴν θείαν Γραφὴν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἐγγώ-
 ριον φωνὴν τῶν Δακῶν καὶ τῶν Οὐγγροβλάχων», ἦν ἀναγινώσκεσθαι
 ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις αὐτῶν ἔθος ἐπεκράτησεν» ³. Ἦτο ἐπιτα-
 κτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐξεγεροθῇ ὁ λαὸς ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς ἀμαθείας,
 διότι παρ' ὄλην τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησ. κέντρου ὁ λύ-
 κος ἤρπαζε τὰ ἄκακα ἄρνια. Οἱ κάτοικοι τῆς Τρανσυλβανίας, Ρουμά-
 νοι τὸ γένος, προσηλυτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰησοῦιτῶν τὸν ΙΖ' αἰῶνα.
 Τῷ δὲ 1697 ἐπὶ συνόδῳ **ἐδέξαντο πολλοὶ τὸν οὐνιτισμὸν**, καὶ μόν-
 ον τῷ 1774 μοναχός τις, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἀναφανείς, δι' ἀπλῆς

1. **Θεοδώρου Ἀθανασίου**, Περὶ τῶν Ἑλλην. σχολῶν ἐν Ρουμανία (1624—1821) (Ἀθῆναι 1898) σ. 165.

2. **Ἰλλυρικὴ διάλεκτος** μετὰ τὴν ἄλωσιν ὀνομάζεται πάντοτε, οὐχὶ ἡ Ἀλβανικὴ, ἀλλ' ἡ Σλαβικὴ π.χ. ἐν τῇ «Ἀνθολογίᾳ τῶν κοινωφελῶν γνώ-
 σεων» (1838 σ. 47) λέγεται: «ἡ Ἰλλυρικὴ εἶτε **Σλαβωνικὴ** ἔχει στοιχεῖα 27»
 καὶ ἐν τῷ Γεωγραφικῷ τοῦ Φιλιππίδου: «Κων. ὁ Μαυροκορδάτος ὁ καὶ
 τὴν Ρουμουνίδα γλώσσαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀντὶ τῆς **Ἰλλυρίδος εἰσαγαγόν»**
 (Α' μερ. II σ. 94).

3. **Δημ. Προκοπίου** Περὶ λογίων Γραικῶν παρὰ **Σάθα**, Μεσαιων. Βιβλ.
 Τόμ. Γ' σ. 493. Ὁ **Νικόλαος** οὗτος ὁ πρῶτος περιηγητῆς (καὶ δεύτερος
Δημ. ὁ Γαλανός) ὁ διεσδύσας εἰς τὸ Σινικὸν κράτος καὶ γράψας τὸ Ἐγ-
 χειρίδιον, ὅπερ ἐξεδόθη ὑπὸ A i n a u i (βλ. **Σάθα** Νεοελλ. Φιλολ. σ. 400).
 Εἶναι δὲ περίεργον, ὅτι ὁ J o r g a (Istoria Bisericei Romanesti I Vălenii-
 de-Munte 1908) σ. 394 λέγει, ὅτι ὁ Νικόλαος οὗτος ἦτο **ἀπλοῦς τυπογράφος**
 ἐν Ἰασίῳ καὶ ἐξέδωκε τὸ β' καὶ τὴν λειτουργίαν τῇ ἀδείᾳ τοῦ **Ἀλεξανδρείας**
Παρθενίου μεταφρασθεῖσαν.

ἀλλὰ ζωηρῶς διδασκαλίᾳ ἐπέστρεψε πολλοὺς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἔκτοτε διαδόχουσιν παρὰ τοὺς οὐνίας καὶ ὀρθόδοξοι ἐνταῦθα (Κέρλοβιτς) ¹. Ἦτο ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῇ γλῶσσα ἐκκλησιαστικὴ ἐθνικὴ, νὰ μεταφρασθῇ δι' ἀνωτέρας ἐπιστασίας καὶ ἐπισήμως τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὰ λειτουργικὰ βιβλία, οἱ ἱεροὶ κανόνες, καὶ ἄλλα πρὸς ἠθικοποίησιν τοῦ λαοῦ, νὰ ὀργανωθῇ κανονικῶς ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ διάκοσμος αὐτῆς κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀνατολικῆς.

Καὶ τὴν μὲν ὀργάνωσιν εἶχε συντελέσει προηγουμένως ὁ πρῶν Πατριάρχης ΚΠόλεως *Νήφων Ἀγειορείτης ὁ Πελοποννήσιος* ² ὁ μετὰ ταῦτα θαυματουργὸς ἅγιος καὶ πολιοῦχος τῆς Ρουμανίας ἀνακηρυχθεὶς, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ *Ραδοὺλ Βοεβόδα τοῦ Δ'*. Οὗτος δὲ ὁ ἅγιος πρὸ πάσης ἰδιωτικῆς ἀποπείρας ἀνέθηκεν εἰς τὸν *Μακάριον*

1. Αἱ ἐν Πολωνίᾳ θρησκ. ἐριδες κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἡ ἐξουχία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ὑπὸ *Ἀνδρ. Κοπάση* (Ἡμερολ. τῶν Ἐθν. Φιλ. Καταστ. ΚΠολις 1907 σ. 265).

2. Τὸ ἔργον τοῦ Νήφωνος ἐκτίθεται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ (Σύναξ. *Δουκάκη* Αὐγ. σ. 164—169) καὶ ὁ *Φωτεινὸς* δὲ ἐν ἐκτάσει πραγματεύεται (Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας κτλ. Τόμ. Β' (Βιέννη 1818 σ. 61—73). Πρὸς τὸν *Ραδοὺλ* ἦλθεν εἰς ρῆξιν ὁ ἅγιος *Νήφων*, ὁ θαυμαστῆς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ *Γ' Βοσαράβας Νεάγκος*, ὅστις ἐνστερνωθεὶς τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Νήφωνος ἤγαγεν αὐτὸς εἰς πέρας, ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ *Jorga* (ὁ *Φωτεινὸς* λέγει *Α' Βασαράβας*). Οὗτος ἀποστείλας εἰς Ἀθῶν βασιλικὴν πέμψας ἀποστολὴν μετὰ δώρων πολλῶν πρὸς τὴν τοῦ Διονυσίου μονὴν μετέφερεν εἰς Τυργοβίστιον τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου (1513). Εἶναι περιεργον, νὰ μάθῃ τις πῶς ἐκτίθενται τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονός τῆς ὀργάνωσεως τῆς Ρουμ. Ἐκκλησίας οἱ Ρουμάνοι ἱστορικοὶ; καὶ ἀναφέρω δύο ἐκ τῶν νεωτέρων, οἵτινες θεωροῦνται οἱ κορυφαῖοι καὶ ἀπολαύουσι καὶ φήμης Εὐρωπαϊκῆς. Ὁ *Xenopol* μνημονεύει μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ *Νήφωνος*, χωρὶς νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἐκ τούτου δὲ λαμβάνων ἀφορμὴν ἐπιτίθεται λάβρως κατὰ τοῦ *Νεάγγου* «ὅστις ἠνόησε πάντα κληρικῶν καὶ προσεῖλκυσε πλῆθος μοναχῶν καὶ Ἑλλήνων ἱερέων εἰς τὴν χώραν... ὅλα ταῦτα τὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν ὁσημέραι τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας» (*Histoire des Roumains* κτλ. Paris 1896 τομ. Α' σ. 404—5). Ὁ δὲ *Jorga* μνημονεύει καὶ τοῦ ἔργου καὶ ἀναφέρει αὐτὸν δις (μᾶτην θὰ ἀναζητήσῃ τις τὸ *Niphon* ἢ *Nifon* ἐν τῷ ἐκτεταμένῳ εὐρετηρίῳ) καὶ τὸ πρῶτον ὁμολογῶν, ὅτι ἀπὸ τοῦ Νήφωνος ἀπαντᾷ τις κανόνας ἐν τῇ Ρουμ. Ἐκκλησίᾳ, λέγει: *Kam ein fremder griechischer Prälat ins Land*, κατωτέρω δὲ λέγει τὰ ἐξῆς ἀπροσδιόνυσα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Νήφωνος: *ein berühmter heiliger Mann aus Griechenland berufen, um die Reform des walachischen Klerus zu beginnen. Niphon war ein Serbe (!) ἐνθ' ἄνωτ. Γ σ. 336 καὶ 398. Οὕτω δυστυχῶς γράφεται καὶ ἱστορία. Ὁ Πελοποννήσιος ἅγιος Νήφων Σέρβος !!*

μοναχόν ἐκ Μασσοβουνίου νὰ μεταφράσῃ διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Ρουμανικὴν τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. **Εἶναι τὸ τοιοῦτον ἐπίσημος πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τιμᾶ τὸν κλεινὸν Πατριάρχην αὐτῆς.** Τῷ 1680 ἐπὶ τοῦ **Οὐγγροβλαχίας Θεοδόσιου** μεταφράσθη τὸ α' ἢ Λειτουργικὴ, καὶ τὸ β' μετὰ 3 ἔτη ἀδεία τοῦ Πατριάρχου **Ἱεροσολύμων Παρθενίου.** Τὰ Μυστήρια (Sacramenta) εἶχον ἐκδοθῆ ἤδη ἐν Τιρογοβιστίῳ τῷ 1651 ὑπὸ τοῦ μητρο. Στεφάνου, ὅστις ἐνταῦθα ἀπαγορεύει τὴν χρῆσιν τῆς Σλαβωνικῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ ¹. Καὶ ἐν Μολδαβίᾳ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ **Μητρο. Δοσιθέου** ἰδρυθέντι τυπογραφείῳ ἐν τῇ μονῇ τῆς Τζετατσοῦας (Cetatuia), ἔνθα καὶ ὁ πατριάρχης **Δοσιθέος** ἐτύπωσε τὰ ὀγκώδη βιβλία, ἐξετυπώθησαν πολλὰ βιβλία, τὸ Παροιμιῶριον ², ἡ Λειτουργία, τὸ Ὁρολόγιον, τὸ Προλογογράφιον (περίληψις βίων ἁγίων) καὶ ἄλλα ³. Ἐν δὲ τῇ Βλαχίᾳ ⁴ εἰργάσθη ἀνεנדότως πρὸς ἐκδοσιν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων εἰς διαφόρους γλώσσας ὁ ἀκατάβλητος **Ἀνθιμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας,** εἰς δὲν τῷ 1690 ὁ ἡγεμὼν **Κων. Μπραγκοβάνος** ἀνέθηκε τὸ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Συναγώβου (Snagov) τυπογραφεῖον. Τὸν ἡγεμόνα τοῦτον διὰ τὴν τοιαύτην δρασίμην οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐκάλεσαν **στυλὸν καὶ διάπυρον ὑπερασπιστὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.** Εἷς τῶν πρώτων ἐπιχειρησάντων νὰ μεταφράσῃσι δογματικὰ βιβλία εἶναι ὁ ἐκ τῆς ἐν Βλαχίᾳ μονῆς Cazia **Θεοδόσιος μοναχός.** Οὗτος τῷ 1657 μετέφρασε καλεῖσκει τοῦ **μητρο. Στεφάνου** τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, εἶτα τῷ 1680 γενόμενος μητροπολίτης τὴν Λειτουργίαν, καὶ τὸ 1693 τὸ Εὐαγγέλιον ⁵, ἀλλὰ μόνον τὸ τυπ-

1. Θ. Ἀθανασίου ἐνθ' ἀνωτ. σ. 167—8. Jorga, Istori. Biser. I. 394.

2 Βιβλίον περιέχον τὰ ἐκ τῆς Π. Δ. ἀναγνώσματα, ὅπερ πρῶτοι οἱ Ρῶσοι ἐξέδωκαν καὶ ἐντεῦθεν ἐξεδόθη καὶ εἰς Ἑλληνικὴν καὶ γνωρίζω δύο ἐκδόσεις.

3. Θ. Ἀθαν. σ. 169.

4. Μνημονευτέον, ἵνα μὴ τις ξενησθῇ δι' ἐπαναλήψεις ἐνταῦθα τῶν αὐτῶν πραγμάτων. ὅτι τῶς διεκρίνετο ἡ Ῥουμανία εἰς Βλαχίαν (πρωτ. τὸ Βουκουρέστιον) καὶ Μολδαβίαν (πρωτ. τὸ Ἰάσιον), διὰ τοῦτο ἔπειτα ἐκλήθησαν **Ἠνωμένα** ἡγεμονίαι, αἵτινες νῦν ἀποτελοῦσι τὸ βασίλειον τῆς Ῥουμανίας. Κατ' ἐκείνην ὄμως τὴν ἐποχὴν καὶ μέχρις ἐσχάτως ἡ χώρα ἐλέγετο ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου καὶ ἡμῖν πλησιεστέρου μέρους **Βλαχία,** καὶ εἰς τὴν ἀλβανικὴν Vlai.

5. «Θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον **Ἑλληνοβλαχικόν,** τὸ νῦν πρῶτον συναρμωσθὲν κατὰ τὰς ἀμφοτέρους διαλέκτους καὶ τὸν τῆς Ἐκκλησίας ἑλληνικὸν τύπον ἐστρωμειὸν (sic) τῇ τοῦ εὐσεβεστάτου, ἐκλαμπροτάτου τε καὶ μεγαλοπρεπεστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κ. κ. **Κωνσταν-**

κὸν μέρος τῆς λειτουργίας μεταφράσει, «οὐκ εὐλόγησε δὲ μεταφράσαι καὶ αὐτὰς τὰς δεήσεις, διότι *δέος τι ἐκυρίευσε τοὺς λογίους τότε ἄνδρας μήπως διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ἀφηρημένων καὶ δογματικῶν ἐννοιῶν ἀποτύχωσι τοῦ σκοποῦ*, μὴ δυνάμενοι ἔτι ἐκφράσαι ἐν τῇ Ῥουμανικῇ μετ' ἀσφαλοῦς ἀκριβείας τὰς δογματικὰς ἰδέας»¹. Κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα ὑπῆρχε τὸ ζήτημα τοῦ τριγλώσσου τῶν τε Ἑλλήνων καὶ Λατίνων διῆσχυριζομένων, ὅτι μόνον ἐν τρισὶ γλώσσαις δέον νὰ λατρευῆται ὁ Θεὸς (Ἑλληνικῇ, Λατινικῇ καὶ Ἑβραϊκῇ), τῶν δὲ Σλάβων ἀποφαινομένων, ὅτι οὔσης κατηραμένης τῆς Ἑβραϊκῆς, δέον ἵνα αὕτη ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς Σλαβωνικῆς. Ἡ τοῦ σκανδάλου αὕτη πέτρα ἢ ἐπὶ προφανοῦς πλάνης στηριζομένη ἤρθη ἐν Γερμανίᾳ τὸ πρῶτον διὰ χειρὸς τοῦ Λουθήρου, πρᾶγμα, ὅπερ ὡς εἶδομεν ἢ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐπρέσβευεν ἀνέκαθεν, διὸ καὶ ἀφῆκεν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς νὰ ὑμῶσι καὶ δοξολογῶσι τὸν Θεὸν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ἕκαστος διαλέκτῳ. Διαπρεπεῖς ἱεράρχαι αὐτῆς καὶ μοναχοὶ πρωτοστατοῦσι καὶ ἐν Ῥουμανίᾳ εἰς μεταφράσεις καὶ διαφόρους ἐκδόσεις εἰς τὴν τοῦ λαοῦ διάλεκτον, ὥστε εἰς ἓνα αἰῶνα ἐντὸς εἶχον μεταφρασθῆ σχεδὸν ὅλα τὰ ἐκκλησ. βιβλία². Ἄλλ' ἐκεῖνος, ὃς εἶπερ τις καὶ

τίνου Μπασαράβα Βοεβόδα προτροπῇ τε καὶ ἀναλώμασι πρὸς τὴν τῶν Ὁρθοδόξων κοινὴν ὠφέλειαν, εὐθύνοτος τὸν οἶακα τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ πανιερωτάτου *μητροπολίτου κ. Θεοδοσίου* (sic), ἐν ἔτει σιρίου 1693. Ἐτυπώθη ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Μητροπόλει τῆς Οὐγκοβλαχίας» (sic). Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς ἂν ὁ ἐκδότης εἶναι καὶ ὁ μεταφραστής. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω.

1. *Γενναδίον Ῥημνίκου* ἐπισκόπου, εἰς πρόλογος, ὅρα τὸ Περιοδικὸν Biser. orth. Românilor ἔτ. 1892—94 σ. 786 ἔ. παρ' Ἀθαν. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 167. Ἐὰς προσέξωσιν εἰς τὰς ἀνωτέρω γραμμάς τοῦ διαπρεποῦς Ῥουμάνου ἱεράρχου οἱ «κοιναῖς χερσὶ» τῶν ἱερῶν ἀπτόμενοι νῦν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ τολμηρῶς καὶ μετ' ἀδικαιολογήτου σπουδῆς εἰσάγοντες ἐν τῇ λατρειᾷ τοῦ θεοῦ τὰς τυχοῦσας μεταφράσεις. Ἐὰν εἰς πάντα τὰ τῆς θρησκείας ἐνδείκνυται ἢ εὐλάβεια, ἢ τις ὡς συνώνυμον τοῦ φόβου (εὐλογοῦ τὰς διαβολὰς κἂν ψευδεῖς ὄσιν· Ἰσοκρ.) ἀνεχάιτισε πάντοτε τὰς βεβηλώσεις τῶν θείων, τοῦ λόγου προκειμένου περὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων εἶναι ἢ *μεγαλητέρα ἀσφάλεια* ἀπὸ τῶν παραφθορῶν τοῦ ἱεροῦ κειμένου. Ὁ θεσπέσιος *Παῦλος* λέγει: *Μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες διδάσκαλοι* κτλ. «ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδονται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως... *ἑτέρω δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλω δὲ ἐρμηνεία γλωσσῶν*» (Α' Κορ. 12,8).

2. Βλ. Jorga Istor. Biser. τόμ. II σ. 153—155. Ὡς πρὸς τὸ Ἐκκλ. δίκαιον ἰσχυρον ἀνέκαθεν αἱ Ἑλλήν. κανονικαὶ Συλλογαί, καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἢ σλαβ. μεταφράσεις τοῦ *Βλαστάρεως*, ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰ. ἤρχισε κινήσις

ἄλλος διὰ τὴν τῆς Ῥουμανικῆς γλώσσης διάδοσιν εἰργάσθη ἀρχομένου τοῦ III αἰῶνος εἶναι ὁ τῆς Μολδαβίας ἡγεμὼν *Κων. ὁ Μαυροκορδάτος*, ὁ μέγας μεταρρυθμιστὴς τῆς ἡγεμονίας καὶ τῶν τὰ μάλιστα τὴν ἐθνικὴν ζωὴν ἐν Ῥουμανίᾳ προαγαγόντων ὁ κράτιστος. Τέως οὔτε ἐθνικὸν ἀλφάβητον ὑπέρχεν ἐνταῦθα. οὔτε ἐν τοῖς σχολείοις ἐδιδάσκετο ἡ Ῥουμανικὴ οὔτε δὲ καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ἐπισήμως εἶχεν εἰσαχθῆ. Οὗτος πρῶτος συνέταξε Ῥουμ. γραμματικὴν σχηματίσας τὸ ἀλφάβητον ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Σλαβωνικοῦ, καὶ *διέταξεν ἵνα τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινώσκηται Ῥουμανιστὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις*, καὶ πρὸς μόρφωσιν ἱερέων ἠναγκάσθη νὰ ἰδρῶσῃ ἐθνικὰ σχολεῖα¹. Ἄλλ' ἀκούσωμεν αὐτὸν τὸν διαπρεπῆ ἱστορικὸν Jorga περὶ τούτου ὑπεραμυνόμενος τῶν Φαναριωτῶν. Ἡ λειτουργία, λέγει, ἐτελεῖτο τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς ναοῖς ἐν Ῥωμου. γλώσσῃ· ἐὰν δὲ οἱ ξένοι ἱεράρχαι ἀνεγίνωσκον καὶ ἔψαλλον Ἑλληνιστὶ ἔπραττον τοῦτο ἐξ ἀνάγκης... Ὁ Μαυροκορδάτος ἤγαγεν ἐκ Βλαχίας εἰς Μολδαβίαν ἐν *καταληπτῇ* γεγραμμένα γλώσσῃ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν ἀπόστολον καὶ τὴν Λειτουργίαν, ἐντελάμενος τῷ μητροπολίτῃ, *ἵνα ἐπιβάλῃ τοῖς ἱερεῦσιν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων τούτων, καὶ διατάξῃ τὴν ἐν τοῖς ἐπαρχιακοῖς τυπογραφείοις ἐκτύπωσιν καταληπτῶν ὡσαύτως βιβλίων δηλ. ῥωμουνικῶν*². Ἦναγκάσθημεν νὰ ἐκτραπῶμεν εἰς ὑπερβορεῖους χώρας, καὶ νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐκεῖ γενόμενα, ἵνα οἱ ἐν Ἀλβανίᾳ συμπατριῶται μου κατανοήσωσι καὶ θαυμάσωσι τὸ *φιλελεύθερον πνεῦμα τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τὴν ἀκραν στοργὴν πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους ἐθνικὰς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς διηνεκεῖς ἀγῶνας, εἰς οὓς αὐτὴ διὰ τῶν αἰῶνων ὑπεβλήθη, ἵνα τηρήσῃ αὐτὰς ἀπαρατρέπτους ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ πίστει καὶ ἀλωβήτους ἀπὸ τοῦ μιάσματος τῶν αἰρετικῶν*. Ὅταν δὲ οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι ἠτύχησαν νὰ παγιώσωσι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀποκατάστασιν, αὐτὴ ἡ Μήτηρ καὶ τις πρὸς μετάφρασιν τῶν κανόνων εἰς Ῥουμανικὴν (Ἐκκλ. Δίκαιον *Νικ. Μίλας*, μεταφρ. Ἑλλ. σ. 274),

1. Χενοροῖ τόμ. II σ. 336 ἐνθ' ἄνωτ. καὶ *Παρανίκας* ἐν Φιλ. Συλλ. Κηπόλεως Δ' (;) 150' καὶ ὁ *Φιλιππίδης* ἐν «τῷ τῆς Ῥουμανίας Γεωγραφικῷ» (τόμ. Α' μέρ. II σ. 94) λέγει: *Κ. ὁ Μαυροκορδάτος* ὁ καὶ τὴν Ῥουμανίδα γλώσσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀντὶ τῆς Ἰλλυριδος εἰσαγαγών». πρβλ. καὶ *Φωτεινὸν* ἐνθ' ἄνωτ. II σ. 318. Τὸ ἔργον τοῦ Μαυροκορδάτου συνέχισε καὶ προήγαγεν ὁ *Γρηγόριος Γκίκας* ἰδρύσας δύο σχολεῖα διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης.

2. Παρὰ *Ν. Μοσχοπούλω*, Οἱ Φαναριῶται ἀπολογούμενοι ἐκ τοῦ τάφου (Βουκουρέστιον 1898) σ. 179.

τροφὸς ἐκκλησία ἐμφανίζεται μεριμνῶσα, ἵνα ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν ταύτην εἰς τὸ διηνεκές, διὰ τῆς δημιουργίας ἐθνικῆς γλώσσης καὶ τῆς μεταφράσεως τῶν ἁγ. Γραφῶν καὶ ἐκκλ. βιβλίων εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἡ πάντων ἡμῶν ἄμωμος Μήτηρ καὶ Πατήρ, ἡ ὑψοῦ ἀείποτε τηροῦσα τὴν σημαίαν τῶν Εὐαγγελικῶν ἀρχῶν καὶ ἀφειδῶς ἐπιδαψιλευομένη τοῖς ὑπ' αὐτὴν μετὰ στοργῆς τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας, ὅταν ἀνδρωθῶσιν, στερωθῶς ἔχεται διὰ τῶν αἰώνων τοῦ δόγματος ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ Φωτίου: **«Ἐὐ-
ωθε τὰ ἐκκλησιαστικὰ τοῖς πολιτικοῖς συµμεταβάλλεσθαι ἤθεσιν»** καὶ ἐφαρμόζουσα τὸ τοῦ **Καβούρ** **«ἐλευθέρα Ἐκκλησία ἐν Ἐλευ-
θέρῳ κράτει»**.

Τῷ κανόνι τούτῳ, ὡς ὁ λόγος δείξει, ἠκολούθησεν ἀκριβῶς ἡ Ἐκ-
κλησία καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλβανοὺς καὶ δὴ ὑπὲρ αὐτῶν ἐρρωμενέστερον
ἠγωνίσθη, ὡς διαβιούντων ἐν μέσῳ πολυπλόκων παγίδων, ἵνα σήμερον
ἔχωσιν ὑψηλὰ τὴν κεφαλὴν ὡς Ὁρθόδοξοι ἐν μέσῳ ἀλλοδόξων. Ἄλλ'
ἔδει ἐναντι τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας νὰ ἔχωσι ταπεινὸν τὸ φρόνημα. Τὰ
διαδραματισθέντα ἐφέτος ἐν Ἀλβανίᾳ **εἶναι δυστυχῶς ἀνευ προη-
γουμένου, καὶ δημιουργοῦσιν ἀναποτρέπτους διὰ τὴν Ὁρθοδο-
ξίαν κινδύνους καὶ δυσἀπότριπτον ἄγος τοῖς Ὁρθοδόξοις** τοῦ
Ἀλβανικοῦ Κράτους. Εἴθε ὁ Κύριος ἐμπνεύσῃ σύνεσιν εἰς τὰς καρ-
δίας αὐτῶν.

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΣ